

UNG OG HÅPEFULL:
Randi Pedersdatter Holtseteren avbildet hos fotograf i Lillehammer. Mathias Andersen Kankrud var hennes store kjærlighet.

OVERFART:
DS Servia gikk tur-retur Liverpool – New York. Skipet kunne ta 980 passasjerer. På bildet nederst til høyre ser vi ankomsten til New York rundt 1890.

DEN STORE UTVANDRINGEN

Randi og Mathias søkte lykken i Amerika

Fattigdom og nød fikk den unge husmannsdatteren Randi Pedersdatter Holtseteren til å søke det forgyttede Amerika. Randi glemte aldri Norge og skrev flittig hjem. Men hun angret aldri på valget hun tok ...

TEKST: Knut Hovind FOTO: David Rueds samling og private bilder

Aret er 1889. Datoen 20. april. Den unge husmannsdatteren Randi Pedersdatter Holtseteren fra Gausdal har nettopp ankommet Curtiss, en liten by i delstaten Wisconsin. Den lange turen, via Christiania og Liverpool, er avsluttet. Det er her hun og ektemannen Mathias nå skal slå seg ned som farmere og begynne et nytt liv i et nytt land.

Randi har lovet sine foreldre og søsken at hun skal skrive til dem når de har kommet vel frem. Og rett etter ankomst setter Randi seg ned og forfatter et langt brev til dem der hjemme. Hun bruker mange linjer på å skrive om selve overfarten til «Det lovede land» som tok hele ni dager. Og det var en tøff overfart. Randi skriver:

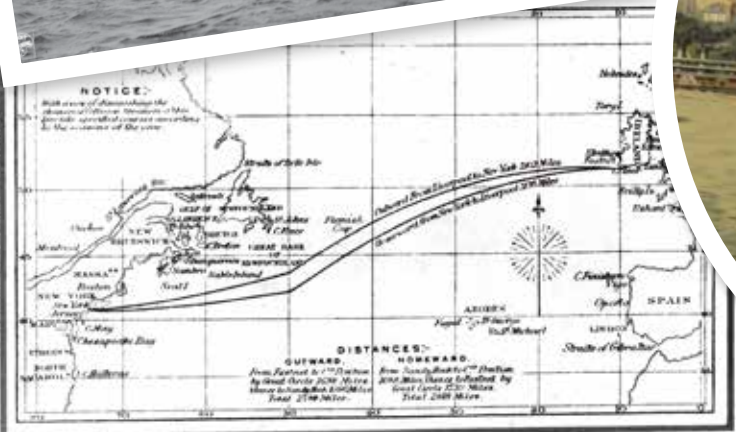
«Som jeg sto på dæk og så

på Irland og på den lyse fugl som fulgte med Skipet, blev jeg ør og måtte gå ned i køien og lægge mig. Siden var jeg ikke noget oppe. Jeg er nok af de mennesker som ikke tåle sjøen. For så snart jeg løftede hovedet op fra puden, kastede jeg op. Jeg kan ikke sige at jeg havde så store smerter. Jeg kastede op for uden jammer, men jeg kunde høre folk i køiene i nærheden kaste op og jamre sig så det var en gru at

høre det. Jeg var ikke god til å spise noget videre og blev snart så vek at jeg var ikke istand til at gå på vandhuset, som var straks bortenfor, alene, men Mathias måtte hjelpe mig.»

HARDE KÅR

Randi hadde vært en skoleflink jente. Det hun likte aller best var å skrive stil. Kanskje nettopp av den grunn var hun også en dyktig og ivrig brev-

skriver. Men Randi var en fattig husmannsdatter, og for kvinner med hennes bakgrunn tok skolegangen slutt da de ble konfirmert. Fra da av måtte de ut i arbeidslivet, og for Randi ble det på husmannsplassen hjemme. Det ble lange og slitomme dager på den bratte og tungdrevne husmannsplassen for den unge jenta. Og til tross for iherdig innsats, var det trange kår hjemme. Ofte måtte hun gå sulten til sengs.

Da hun var 16–17 år, begynte hun å sverme for den 17 år eldre Mathias. Foreldrene til Randi var ikke spesielt begeistret for Mathias, og særlig hennes mor var skeptisk. Hun

mente han var uansvarlig bråkmaker, dessuten hadde han tanker og ideer hun var skeptisk til. Mathias hadde gått på folkehøyskole, og blitt fascinert av de nye tankene som ble presentert der. Blant annet at alle mennesker var like mye verdt, enten du var storbonde eller husmann. Det var nye og skremmende tanker for den eldre generasjonen.

Mathias var yngst av tre brødre, og hadde dermed ingen odell. Han måtte ut og søke jobb. En onkel av ham hadde allerede reist til Amerika, og lokket ham til å dra. Og Mathias lot seg lokke til å ta reisen over Atlanteren.

I USA arbeidet han som fabrikkarbeider og i tømmerkogen, og i Wisconsin kjøpte han seg noe jord.

Forlovelsen mellom Mathias og Randi er hemmelig, og de har ikke snakket med hennes foreldre om at de en gang skal reise sammen som ektepar til USA. Men innerst inne håper Mathias at han og Randi skal slå seg ned i Wisconsin.

Mathias er borte i hele åtte år, men han og Randi svikter hverandere ikke, og straks etter hjemkomsten frir han til henne.

Randi er ikke i tvil om at det er Mathias hun vil ha, men Amerika? Jo, drømmen om en

ny og bedre tilværelse frister, selvsagt, samtidig vil det bli vondt å ta farvel med alle sine kjære og med hjembygda. Dessuten er hun yngste datter i familien. Ifølge tradisjonen er det hun som skal ta seg av sine foreldre når de blir gamle. Denne oppgaven må hun svikte, hvis hun reiser ... Samtidig vet Randi at hun kan få et godt liv og tjene gode penger i Amerika, slik at hun kan ha råd til billett tilbake hvis hun ikke skulle trives i sitt nye hjemland. Denne vissheten – og kjærligheten til Mathias – er avgjørende for henne.

Bryllupet mellom Randi og Mathias finner sted 19. mars →

HOLDT SAMMEN: Mathias og Randi på sine eldre dager i Amerika.

ÉN MILLION DRO

Den norske utvandringen til Amerika er den største folkevandringen som har funnet sted i Norges historie. Mellom 1825 og 1930 forlot utrolige 900 000 nordmenn sitt fedreland. Det var først og fremst fattigdom, arbeidsløshet og mangel på jord og eiendom som fikk folk til å bryte opp. Et nytt og bedre liv lokket. Noen nordmenn opplevde rikdom og velstand i «Det lovede land», mens andre gikk det ikke så bra med. Materielt sett fikk de aller fleste det langt bedre i den nye verden enn i Norge.

SISTE HVILE: Mathias og Randi amerikaniserte sitt etternavn til «Rued». På kirkegården i Curtiss er de stedt til hvile.

han kunde komme på et par timer. Men da klokka var 10, stod det over foruden Læge. Men så kom ikke æfterbyrden (morkaken). Og vi ventede da på Lægen hele dagen, men han var bortreist på et andet sted og kom ikke til meg før sent om kvelden.

Men jeg var ikke så syg av det. Jeg brev snart frisk igjen, men jeg var ikke oppe igjen før om otte dager, for jeg havde Sina Kankrud til å stelle. Da gutten vor var 5 uger, havde vi ham til dåpen. Og dere blir vel forundret når jeg fortæller at jeg kalte ham Axel. Men Mattias likte navnet og så kalte vi ham det.»

Axel blir ikke enebarn. Med et par års mellomrom kommer Marie, Paul og Agnes. Og som firebarnsmor og gårdskjerring, har Randi hendene fulle.

BREVENE HJEM: Randi var en flittig og dyktig brevskriver. Og håndskriften var stilfull og vakker.

”Dagen før fødselen er Randi i full sving med vasking og baking. På kvelden må hun over til naboen for å melke kyrene. Nabogubben og barna sitter hjemme, men det er den høygravide Randi som må i fjøset og melke. Fjøsstell er jo kvinnfolkarbeid.

1889. Og bare én uke senere legger de nygifte ut på den store reisen.

TØFF FØDSEL

De første ukene som bønder i Curtiss, i den «norske» staten Wisconsin, er både spennende og hektiske for paret. Og det går ikke lang tid før Randi forstår at hun allerede venter deres første barn.

Det viser seg at Randi allerede var gravid under overfar-

ten til USA. Årsaken til at hun kastet opp til stadighet, skyldtes neppe bare høy sjø ...

Og noen anledning til hvile i forbindelse med fødselen er det ikke snakk om. Sett med dagens øyne er det opprørende å lese hvordan livsvilkårene var for unge Randi: Dagen før fødselen er hun i full sving som vanlig med vasking og baking. På kvelden må hun til og med over til naboen for å melke kyrene deres, siden kona der er i

samme bryllup som Mathias. Nabogubben og barna sitter hjemme, men det er altså den høygravide nabokona som må i fjøset og melke. Fjøsstell er jo kvinnfolkarbeid ...

Randi nevner intet om dette i brevet hjem. Men beretter følgende til familien i Gausdal:

«Da klokka var 6, ble jeg hårt syk. Og da klokka var 8, sente Mathias bud efter Læge. Han bor ikke lenger fra end

Kristiania 27/5 89

Kjære Forældre og Søster!

Jeg har ikke tidene noget at skrive om men jeg kan fortælle om hvordan vi reiste. Da vi kom til Oron var dem ikke oppe enda saa bestemte vi os til at hvile hos Garverens men da vi kom der var dem heller ikke oppe saa reiste vi lige til Lillehammer og kom der strax efter at dem var oppe vi var de første af folket som kom til Lillehammer. Lina og Ole Restad kom ikke for langre udpræ dagen og vi kom ikke til at reise fra Lillehammer for klokken 4 efter middag vi kjørte da pas isen en bit og kom vi sud i en stuppe alle fire og havde gode blodefille saa vi føis ikke og sne var det en hest bit og skypgüt som kjørte oss hasser

GÅRDEN: Som så mange andre nordmenn, ble Mathias og Randi bønder i Midtvesten. Her ser vi gården deres i Wisconsin.

BYEN «OVER THERE»: Den lille byen Curtiss i Wisconsin. Her ser vi postkontoret og skolebygningen.

Randi og Mathias blir ikke rike, men lever et trygt og godt liv. Men her, som hjemme, blir det lange og arbeidsomme dager. Men materialt sett har de det langt bedre enn i Gausdal. Det forteller da også Randi om i brevene hjem. Rett før jul skriver hun følgende til sine kjære i gamlelandet:

«Børn her glæder sig også i julen, men ikke som Norske børn, da børn her er vandt til mere gode ting til hver tid.»

Hun forteller også at tankene går hjem til Gausdal nettopp i juletiden. Randi holder da også de norske tradisjonene i hevd i sitt eget hus. Juletreet blir pyntet med epler, sukkertøy og levende lys akkurat som hjemme, og julebaksten er selvfølgelig også «norsk». Og med duften fra norske kaker i stuen blir minnene fra tidligere julefeiringer i

Gausdal mange. Da er også hjemlengselen som sterkest ...

REISTE ALDRI HJEM

Men allerede fra midten av 1890-årene stopper brevskrivningen til gamle trakter opp. Årsakene til det er flere. Begge hennes foreldre dør, og mange venner og slektninger har også emigrert til Amerika. Det er ikke lenger mange som knytter henne til gamlelandet. Hun og Mathias blir «amerikanisert». Det er Amerikas forente stater som er hjemlandet deres nå. Høyst sannsynlig snakker hun og Mathias om å ta seg en tur hjem til gamlelandet, men det blir med tanken. De kommer aldri tilbake til Gausdal og Norge.

NORSK SALME I BEGRAVELSEN

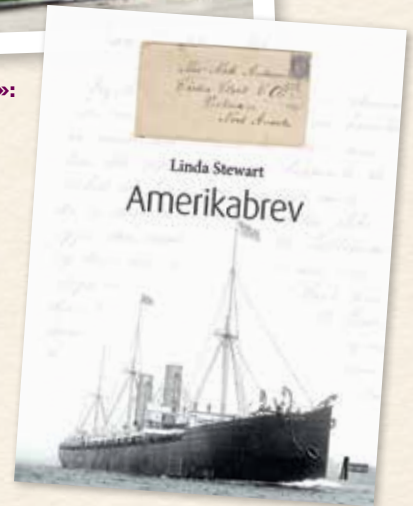
Årene går, barna blir større og stifter etter hvert sine egne familier. Livet er ikke like hek-

tisk for Randi. Etter som barna blir større, og livet ikke lenger er like hektisk, involverer Randi seg stadig mer i kirke- og menighetsarbeid. Hun er medlem i misjonsselskapet Woman's Missionary Federation og av lokallaget til veldedighetsorganisasjonen American Lutheran Church Women, også kalt Curtiss Ladies' Aid.

Randi var også en trofast kirkegjenger, og i Curtiss var det en egen norsk kirke. Det ble også holdt norskspråklige gudstjenester på skoler i området.

Både Mathias og Randi fikk et langt liv. Mathias døde i 1949, 91 år gammel. Fire år senere, i 1953, døde Randi av lungebetennelse, hun ble 93.

Salmene som ble sunget i hennes begravelse, var en blanding av norske og engelske tekster. *Abide with me*

AMERIKABREV: Randis «alminnelige» – men likevel gripende – liv er kommet mellom to permer i boken *Amerikabrev*.

(O bli hos meg) og I'm but a stranger here, heaven is my home ble sunget, før seremonien ble avsluttet med *Den store, hvide flok*, sunget på norsk.

Kanskje et bevis på at Randi aldri helt glemte sitt opprinnelige fedreland ... •

hjemmet@egmont.com

DENNE ARTIKKELEN BYGGER PÅ BOKA AMERIKABREV AV LINDA STEWART. MUSEUMSFORLAGET, 2017.